

KULLUKTAN YURTTAŞLIĞA GEÇİŞ SÜRECİNE 2000 YILINDAN BİR BAKIŞ

Servet AVŞAR

Öğ.Kd.Ütğm.*

75. “Onur Yılı”nı geride bırakarak, 76. Yaşına ulaşan Cumhuriyetimizi, Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk’e borçluyuz. Atatürk’ün, Cumhuriyet’in ilanından önce, Cumhuriyete nerede ve ne zaman karar verdiği sorusu çoğu zaman karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle Cumhuriyet öncesinden, bugüne bakarak Cumhuriyetle kazandıklarımızı değerlendirmek yararlı olacaktır.

Hiç şüphesiz, Türkiye Cumhuriyeti’nin meydana gelmesi, yirminci yüzyıl tarihinin en dikkate değer olaylarından biridir.

Cumhuriyetimiz, Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın bir sonucudur. Birinci Dünya Savaşını kazanan devletlerin isteklerine, hatta dikte ettirdikleri dünya düzenine karşı koymak suretiyle başlayan Kurtuluş Savaşımız, bütün süreç boyunca dünyanın dikkatini üzerine çekmiş ve hakkında çeşitli düşünceler ileri sürülmüştür. Genel olarak, Kurtuluş Savaşı’nın başlatılması, ilk zamanlarda ciddiye alınmaması gereken bir ayaklanma, bir eşkıyalık hareketi olarak kabul edilmiştir. Sonraları ise, işin gerçek boyutu anlaşılınca, bunun akılsızca bir girişim olduğu ve başarı ile sürdürülmesinin mümkün olamayacağı, milletin intihara sürüklendiği ve sonucunda mutlak bir felakete biteceği görüşü ileri sürülmüştür.

Bütün bu iddialar, görüşler mantık süzgecinden geçirildiğinde hiç de önemsenmeyecek cinsten taraflarının olmadığı görülür. Millet uzun süren savaşlar sonucunda yoksul ve yorgundur. Yeni bir mücadeleye için henüz hazır değildir. Ülke içinde genel duruma baktığımız vakit görürüz ki, çeşitli görüşlerle herkes kendi düşüncesine, menfaatine, gücü ve yeteneğine göre çok değişik gruplar oluşturmuştur. “Kimileri zararın neredesinden dönersek kardır” düşüncesi ile, kimileri tamamen milli mücadeleyi kendi çıkarlarına uygun görmedikleri için zorla bastırmak ve engellemek istemişlerdir. Koşulların umutsuz, maddi imkanların yetersiz olmasına ve gidilen yolun “ÇIKMAZ” gibi görünmesine rağmen Milli Mücadele zaferle sonuçlanmıştır.¹

Genelkurmay ATASE Başkanlığı, Atatürk Araştırma ve Eğitim Merkezi Genel Sekreterliği, Araştırmacı ve Konferansçı
Bekir Sıtkı, Baysal; Cumhuriyetimizin Tarihsel Anlamı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Atatürk ve Atatürkçülük Dizisi, Atatürkçü Düşünce Sistemi, Ankara,
1992, s.243

*"Baylar, bizim Asya'yı ayaklanmaya ve savaşıma sürükleyişimiz, Fransız ulusu'nun kahramanca hareketlere sürükleyen nedenlerden daha az kuvvetli ve daha az meşhurluğudur."*⁷

Bu sözler, Mustafa Kemal'in özgürlük ve bağımsızlık anlayışının kökeninde Fransa Büyük Devriminin yattığını, O'nun Türk Kurtuluş Savaşı ile Fransa İhtilali arasında bulunduğu ilişkiyi ve Türk bağımsızlık hareketinin sömürgeci devletlerin yönetimi altında bulunan Asya ve Afrika ülkelerinin ulusal bağımsızlıkları için ilk büyük örnek olacağı hakkındaki inancını, hiç yoruma yer bırakmayacak açıklıkta göstermektedir.

Mustafa Kemal yeni Türkiye'nin Cumhurbaşkanı olarak *Le Matin* gazetesi muhabirine verdiği ve 8 Mart 1928 günü *Hakimiyet-i Milliye*'de yayımlanan demecinde, Fransa devriminin önemini bir kez daha vurgulayarak Türk devrimi ile ilişkisini şöyle belirtiyordu:

*"Fransa İhtilali bütün dünyaya özgürlük düşüncesini yaymıştır ve bu düşüncenin bugün de esas ve kaynağı bulunmaktadır. Fakat o tarihten bu yana insanlık ilerlemiştir. Türk demokrasisi, Fransa ihtilalinin açtığı yolu izlemiş, fakat kendine özgü belirgin nitelikte gelişmiştir. Çünkü her ulus, toplumsal ortamın baskılarına ve gereksinimlerine bağlı olan durum ve konumuna ve bu ihtilal ve devrimin olduğu zamana göre yapar."*⁸

Fransız devriminden esinlenmek ve ona dayanarak, kendi döneminin koşullarına ve ulusal gereklere uygun yeni bir devrimin baş düşünürü olmak, hiç kuşkusuz Fransa devrimine yolaçan düşünceleri, akımları kabullenmek ve özgürlük, bağımsızlık gibi ana kavramları yerleştirmeye, geçerli kımağa çalışmak demektir.

Atatürk'ün Fransa devriminin düşünsel hazırlayıcıları arasında üzerinde en çok durduğu, eserlerini okuduğu ve kendi düşünce ağının oluşmasında en çok yararlandığı düşünürlerim başında J.J. Rousseau gelmektedir.

Aslında Rousseau, daha yeni Osmanlılar döneminden başlayarak Türk aydınlarını etkilemişti. Onun ünlü *Contract Social*'i Ziya Paşa tarafından Türkçeye çevrilmiş, Ahmet Mithat, *İttihat* gazetesinde yeni bir çevirisini yayımlamağa başlamıştı.⁹ Öte yandan Yeni Osmanlıların ileri gelenleri, O'nun görüşlerini değişik temellere oturtmak ve Türk-İslam geleneği ile açıklama deneyimlerine girişmişlerdi. Namık Kemal, Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi*'nin İslam devlet anlayışına aykırı düşmediğini savunur, onu hükümdara içten

⁷ Hüsamettin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, Yazar: Sami Nafiz Tansu, İstanbul, 1957, s.554-554 (Ayrıca: Şerafettin Turan, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, Ankara, 1982, s.10) ⁸ Atatürk, *Söylev ve Demeçler*, C.III (1961), s.81.

⁹ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul, 1966, s.154.

gelen itaat, biat yöntemi açısından değerlendirirken,* Mizancı Murat, bunu Türk aşiret geleneği ile uzlaştırmak istemişti. Devletin bir “Şirket” olduğu görüşünü kabul eden Murat Bey, Söğüt bölgesine yerleşen 400 çadırlık Kayı aşireti içinde “itaat edilen ve itaat edenler” bulunmadığını, dolayısıyla Kayı topluluğunun da “isteğe bağlı bir şirket” olduğunu öne sürüyordu.¹⁰

Bu yayımlar nedeniyle daha oku çağlarında J.J. Rousseau’yu bilen ve okuyan Mustafa Kemal için en önemli olan, bu Fransız düşünürünün kişi için özgürlükçü, toplumda siyasal rejim olarak ta cumhuriyetçi olması idi. Onun Toplum Sözleşmesi kavramının islam ve Türk toplum geleneği, devlet anlayışı ile bağdaşabilir olması ise, Yeni Türkiye’de Cumhuriyete yönelmeyi güçlendirecek destekler olarak değerlendirilebilirdi.

Mustafa Kemal Rousseau’nun tüm eserlerini incelediği Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsünden –biraz da övünçle – açıklamıştı. Bakanlar Kurulu’nun görev ve yetkilerini belirleyecek yasa önerisi görüşülürken, 1 Aralık 1921 de söz alan Mustafa Kemal, kuvvetlerin ayrımı, temsili sistem ve Halk Hükümeti konularında bilgi verdikten sonra şöyle devam etmişti:

“Bu meşrutiyet kuramlarını bulan en büyük filozofların, bu kuramları kurmak için çalıştıkları esasları inceledim, bunların içeriğini anlamağa çalıştım. Benim gördüğüm şudur: Düşünmüşler ve nasıl yapalım da bu zorba kuvvet, o toplumsal ve ulusal iradenin aşağısında kalabilsin ya da sifıra ulaşabilsin diyorlar. Ve bunu başaramamak yüzünden okuyunuz! Ben bunu okuduğum vakit, gerçek olduğuna inandığım bu kitap sahibinde iki esas gördüm. Birisi bu ıstırap, diğeri bir cinnettir. Merak ettim, özel durumunu inceledim. Anladım ki bu adam mecnun idi ve cinnet durumunda bu eserini yazmıştır. Dolayısıyla çok ve pek çok dayandığımız bu kuram, böyle bir dimağın ürünüdür.”¹¹

Mustafa Kemal’in Rousseau’nun Contract Social’inin 1329 (1913)te yapılmış olan Türkçe çevirisini çok dikkatle okuyup işaretlediğini görüyoruz.¹²

Bundan başka O’nun bir monarşi yanlısı olan Montequieu’nün De Pesprit de lois (kanunların ruhu) adlı ünlü yapıtını incelemekten geri kalmadığını biliyoruz. Böyle olmakla birlikte Mustafa Kemal’in bu kitapta, Artun Ünsal’ın da belirttiği gibi özellikle

* Namık Kemal, Hürriyet’te çıkan Meşveret Usulü Hakkında Mektuplarda J.J.Rousseau’nun düşüncelerini değerlendirirken, Cumhuriyetin halk idaresinin, islam Osmanlı devlet anlayışına uygun olduğunu belirtmeye çalışıyor ve Contract Social’i bir tür biat sayarak şöyle diyordu: “Halkın hakimiyeti demek, bi-gayr-i hak nakz-i bi’at mı demektir? Sözün doğrusu, mülkümüzde hakim biziz, hepimizin hükümete iştirakimiz vardır. Fakat, hükümetin emr-i icrasını bi’at meşru’ a ile Al-i Osman’a tevdi ettik. Daima Al-i Osman isteriz, daima idare-i meşruta talibindeyiz!”

¹⁰ Şerif Mardin, Türklerin Siyasi Fikirleri, Ankara, 1964, s.124-161.

¹¹ Atatürk, Söylev ve Demeçler, S.I, s.216.

¹² Turan, a.g.e., s.14 (Ayrıca, Mukavele-i İqbimaiyye yahud Hukuk-ı Siyasiyyue Kavaid-i Esasiyye, Müretcimi: A.İstanbul, 1329)

muhitlerde birtakım âdetler, teâmmüllerle ülfet etmiş, içtimai bir terbiye altında yaşamak mecburiyetlerinde kalmış olduklarından hürriyetleri de bu muhitlerin içtimai kaideleri ile sınırlıdır.

"İlmi esaslara göre ferdin hürriyeti, gayrin hürriyetinin hududu ile sınırlıdır. Başkasının hürriyet hakkını tanımayan, kendi hürriyet hakkını da tanıtamaz.

"Siyasi anlayış sahibi olan hakiki ve zeki inkılâpçılar bu lekeden masundurlar. Onlar ne vakit şiddet, ne vakit yumuşaklık göstereceklerini bilirler, millletlerini hürriyet ve adalete doğru yürütürler. "²⁰

Ali Fuat Cebesoy ise, "Sınıf Arkadaşım Atatürk" adlı eserinde, Atatürk'ün 1902 yılında henüz Harp Akademisi'nin birinci sınıfında iken, Osman Niyazi Paşa ile Osmanlı Devleti'nin geleceği üzerinde yapmış oldukları bir sohbette Atatürk'ün batılı anlamda bir yönetimden bahsettiğini, "inkılap" kavramını kullandığını belirtmektedir.²¹ Cebesoy yine, "Sınıf Arkadaşım Atatürk" adlı eserinde, Atatürk'ün topçu stajı yapmak üzere, Şam'a gitmeden önce 1905'de arkadaş çevresinde yaptığı bir toplantıda "Bu dava, yıkılmak üzere bulunan bir imparatorluktan önce bir Türk Devleti çıkarmaktır"²² dediğini de yazmaktadır.

Atatürk'ün en çok beğendiği devlet şekli olarak Cumhuriyet'i 1906 yılında Suriye'de bulunurken yakın arkadaşı Halil Bey'le bir konuşmasında ifade etmiştir. Halil Bey, Atatürk'ün Cumhuriyetle ilgili bu hatırasını şöyle nakletmektedir:

"- Vallahi pek iyi hatırlamıyorum. Ya Cülus-u Hümayun veya Veladet-i Hümayun şenlikleri yapılıyordu: Mustafa Kemal ile beraber donanmayı seyretmeye çıkmıştık. Birden koiumu tutu:

- Halil dedi. Bir adam için böyle donanma yapmak budalalık değil mi? Bu millet kendi kurtuluşu için şenlik yapabilir. Nihayet kendisine pek büyük hizmetler etmiş olan bir adam için şenlik yapılabilir diyelim. Fakat Hanedan-ı Ali Osman içinde kazara bazıları bu memlekete hizmet etti diye onun nesline neden donanma yapılsın, padişah dünyaya gelmekle dünyaya hayırlar mı geldi. Padişah da kim oluyormuş. Padişahlık da ne demekmiş?

Halil ise bu soruya şu cevabı verir;

²⁰ Aydemir, a.g.e., C.III, İstanbul, 1978, s.509.

²¹ Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk, s.36.

²² Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.108.

²³ Donanma : Muhtelif şenlik vesileleriyle resmi binaların, evlerin, dükkanların ve meydanların donatılması münasebetiyle kullanılan bir tabirdir. Eskiden harpteki muvaffakiyet üzerine yapıldığı gibi, padişahların doğum, tahta çıkış günleri içinde yapılırdı. Padişahların çocuklarının doğumları üzerine dahi şenlikle tertip edilirdi. (Bkz. Mehmet Zeki Pakalın Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, C.I, s.474.

–Peki memleketi nasıl idare edeceğiz? Sultan Hamid fenadır seninle beraberim. Ama o giderse, gene bir padişah lazım...(diyecek oldum. Bana fena halde kızdı ve sözümü keserek)

– Neden mutlaka padişah fikrine saplanıyorsun Halil? (diye bağırdı) Cumhuriyet yaparız.”²³

Mustafa Kemal'in Selanik'te tanıdığı bir Türkolog olan İvan Malikof'a 1907 yılında, Meşrutiyetten önce söyledikleri de son derece dikkat çekicidir. Şöyle ki;

– “Gün gelecek, şimdi hepimizin hayal sandığı reformları ben gerçekleştireceğim. Mensup olduğum millet bana inanacaktır. Saltanat yıkılmalıdır. Din ve devlet birbirinden ayrılmalı, şarktan benliğimiz sıyrılarak batı medeniyetine aktarmalıyız. Kadın ve erkek üzerindeki farklar silinerek yeni bir içtimai nizam kuralmalıyız. Garp Medeniyetine girmemize mani olan yazıyı atarak İ. Latin köktünden bir alfabe seçmeli. Kılık ve kıyafetimize kadar her şeyimizi Avrupa'ya ayarlamalıyız. Emin olunuz ki, bir gün bu hedeflere ulaşacağız.”²⁴

Mustafa Kemal'in Selanik'te arkadaş grubu ile gittiği bir kulüpte verilen konferans sonrasında, konferansçıların Mustafa Kemal hakkındaki konuşmaları kendisini çok duygulandırmıştır ve coşturmuştur. Buradaki konuşmasında;

– “İnkılabı ikmal etmek lazımdır. Biz bunu yapabiliriz. Ben bunu yapacağım.” devanla,

– “Evet inkılap yapacağız. Bugüne kadar yapılan inkılap kafi sayılmaz. Fazlasını yapacağız.”²⁵ diyerek gelecekte kurucusu olacağı Türkiye'yi modernleştirme yolundaki fikirlerini ortaya koyacaktır. Yine bu konuda Sofya'da tanıştıkları Madam Hildagrad Christianus'un anlattıkları da çok dikkat çekicidir. Mustafa Kemal bir gün Madam Christianus'a, “Ülkenin gidişi iyi değil. Ülkeyi modern bir memleket yapmalı. Tıpkı Avrupa gibi. Bu memleketi baştan aşağı değiştirmeli. Allah nasip ederse günün birinde ülkenin idaresinde rol sahibi olursam bilirim yapacağım yenilikleri” demiştir.²⁶ Evet o daha önceden yapılan ıslahat hareketlerini ve yetersizliklerini görmekte, Türk toplum yapısını da çok iyi bilmektedir. 1908 tarihinde yapılan Meşrutiyet inkılabının genç kolu Mustafa Kemal'i tatmin etmediği ve inkılabı bizzat kendisinin tamamlayacağını ifade etmesi buna güzel bir örnek teşkil eder.²⁷ Yine bir diğer önemli noktada arkadaşları ile sohbetlerinde

²³ Münir Hayri Egeli, Atatürk'ün Bilinmeyen Hatıraları, İstanbul, 1954, s.34-35.

²⁴ Sadi İrmak: Atatürk ve Meclis, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Atatürk ve Atatürkçülük Dizisi III, Ankara, 1987, s.248- Sadi Borak, Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk, İstanbul, 1966, s.22 – Servet Aşar, “Mutlu İnsan Atatürk”, Genelkurmay ATASE Başkanlığı, Atatürk Haftası Armağanı, Ankara, 199, s.129.

²⁵ Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Ankara, 1968, s.75-76.

²⁶ Sadi Borak, Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk, s.22.

²⁷ Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Ankara, 1968, s.75-76.

Ankara'da gündeme gelmiş, fakat adı uzun süre konamamıştır. Kuşkusuz bunun birçok nedeni vardı. Karşısında olan güçler varlıklarını hala devam ettiriyorlardı. Ayrıca ülke düşmanlar arasında bölünmüş, gerçek anlamda bir vatan kalmamıştı. Önce vatani kurtarmak, sonra da bu vatan üzerinde temelleri atılacak devletin şeklini ilan etmek gerekiyordu. Bununla beraber ilk günden beri Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin ulaşmak istediği amaç, halk egemenliğinin kayıtsız ve şartsız olarak gerçekleştirilmesi idi. Oluşturulan bütün yeni yasalar, kurallar ve öğütler bu amaca yönelmiş bulunuyordu. Esasen Milli Mücadelenin de çıkış noktası bundan başka bir şey değildi. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiğini duyunca Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'dan hükümete yazdığı ilk raporda, özellikle üzerinde durduğu üç önemli konuyu hatırlayalım. Bunlar; "Tam Bağımsızlık", "Ulusal Egemenlik" ve "Milli Birlik" konuları idi. Buradan da şu sonuca ulaşabiliriz. Halkın egemenliği ilkesi, daha Milli Mücadeleye başlarken çizilen hedeflerden birisidir. Mustafa Kemal bunu, "Milli bir sır" olarak kalbinde saklamış, bütün inkılap girişimlerinde yaptığı üzere, sırası gelince de "kurduğumuz devletin şekli Cumhuriyettir"³⁶ diye dünyaya ilan etmiştir.

Falih Rıfki Atay'ın Cumhuriyet'in ilanı ile ilgili olarak Çankaya adlı eserinde, 11 Eylül 1923'de tuttuğu notlar konuya açıklık getirmesi bakımından dikkat çekicidir. TBMM.nde Mustafa Kemal Paşa'nın odasında gelişen olaylar, Cumhuriyet'in ilanından önce, Cumhuriyet'in ilanı ile ilgili görüşmeleri dile getirmektedir. Bu sırada "Gazi" dedi ki:

- Cumhuriyet ne demektir? Kamusa baktım, "chase publique" kelimeleriyle tercüme edilmiştir. Biz de manası ne olmalı?

Gazi'nin söz hangi konu üstüne getirmek istediği belli idi. Anayasada hükümet şeklini açıkça göstermek sırası geldiğini söyleyen Sabri Bey,

- Mesele bugünkü vaziyetin ifade edilmesinden ibarettir. Dedi.

Gazi : - Ben projeyi gördüm. Çok eksik yerleri var. Bu hafta kendim uğraşacağım. Sonra bazı arkadaşlarla hususi müzakerede bulunuruz ve fırkaya getiririz dedi.

Yunus Nadi – Bunu en kuvvetli zamanımızda yapmalıyız.

Gazi kalemimi masaya vurarak;

- En kuvvetli zamanımız bugündür dedi.

³⁶ Bekir Sıtkı Baysal, Cumhuriyetimizin Tarihsel Anlamı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Atatürk ve Atatürkçülük Dizisi, Atatürkçü Düşünce Sistemi, Ankara, 1992, s.243. – Mazhar Müfit Kansu, Erzurumdan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, S.I. s.72-75. – Atatürk, Nutuk, C.II, s.438. – Hasan Rıza Soyak, Atatürk'ten Hatıralar, C.I, s.181-183 – Naşit Ulug, Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı, İstanbul, 1973, 355-357.

Sonra yeni Kanun-u Esasi'nin (Anayasanın) kendi niyetine göre ilk maddesini okudu. "Türkiye Cumhuriyet usulü ile idare olunan bir halk devletidir"³⁷

Falih Rıfki notlarına devamlı; "Nihayet yakında Cumhuriyetin ilanı olunacağını Mecliste Mustafa Kemal Paşa'nın ağzından işitiyorduk. Haber ağızdan ağıza yayılarak, Mecliste herkes şüpheden kurtulacaktır diyor. Falih Rıfki bu açıklamalarından asıl amacının da ne olduğunu şöyle ifade etmektedir.

"10 Eylül'den 29 Ekim'e kadar kırk dokuz gün var. Yukarıdaki notu alışımın sebebi, Cumhuriyet meselesini sonuna kadar bir sır olarak saklayıp, bir gece top sesleri ile ansızın ortaya çıkmış olmadığını anlatmak içindir"³⁸

Bu durumu biz, bir çok yerli ve yabancı yazarın notlarında görmekteyiz. Örneğin, Dankwart A.Rustow'a göre "Kemal, daha başından itibaren direniş hareketini padişahın dışında padişahı dikkate almadan ve nihayet padişaha karşı örgütlemişti. Eskiden Osmanlı orduları din ve devlet uğruna savaşa girmişlerdi. Kemalist ordular ise vatan ve millet uğruna dövüşmekte idiler. Ağırlığın buraya kaymış olması, daha o zamandan Cumhuriyete gidişin bir belirtisi sayılabilir."³⁹

Dankwart'ın belirttiği bu hususu Atatürk bir konuşmasında şöyle açıklamaktadır: "İdare Cumhuriyetten bahsetmeksizin hakimiyeti milliyet esasatı dairesinde her an Cumhuriyete doğru yürüten şekilde temerküz ettirmeğe çalışıyorduk."⁴⁰

Bu gelişmeler yabancılar tarafından izlenmesine rağmen, Lozan Konferansı'ndan sonraya kadar ne yapılmak istendiğini anlamış değillerdi. Avrupalılar, Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin, Cumhuriyet rejimi için bir geçiş devresi olduğunu pek anlamıyorlardı. Lozan Konferansında, İsmet Paşa'a "sizin hükümet şekliniz nedir? Büyük Millet Meclisi Hükümeti nasıl bir şeydir?" soruları sorulmaktadır."⁴¹

İsmet Paşa'nın bütün bu sorulara Cumhuriyete adım adım gidişle ilgili açıklamaları olmuştur. Bu açıklamalardan sonra söz alan Abdurrahman Şeref Bey ise, "Eşkali Hükümetinin taadadına lüzum yok. Hakimiyet bilakaydüşart milletindir; dedikten sonra kime sorarsanız sorunuz, bu Cumhuriyettir. doğan çocuğun adıdır. Ama bu ad,

³⁷ Falih Rıfki Atay, Atatürk'ün Doğumundan Ölümine Kadar, İstanbul, s.374.

³⁸ a.g.e., s.375.

³⁹ Dankwart A.Rustow, Atatürk, Kişiliği ve Başarıları, Atatürk ve Cumhuriyet Dönemi Türkiye (Kolektif eser), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Ankara, 1981,s.224-230.

⁴⁰ F.Z.Karal, Atatürk'ten Düşünceler, s.39. (İnkılap Tarihi kitaplarında, bu aşamalar belirlenmiştir. Kısaca hatırlatmak gerekirse, Milli egemenlik ilkesine gidiş ilk önce, Amasya Tamimim ile başlamıştı. (22 -23 Haziran 1919). Erzurum Kongresi (23 Temmuz - 5 Ağustos), Sivas Kongresi (4-11 Eylül) izlemiştir. Osmanlı Meclis-i Mebusan'ın toplantısı başarısızlıkla sonuçlanınca 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi kuruldu.

⁴¹ Asım Us, Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım, İstanbul, 1946, s.95.

İkinci Millet Meclisine nasip oldu. Tarihte birçok Cumhuriyetle, mağlubiyetlerin tepkisidir. Bizde zafer ve milli hâkimiyetin eseri, Cumhuriyet de zaferin nimeti ve ganimeti oldu.⁵⁰

Türkiye’de Cumhuriyetin, bir gelişmenin tabii bir sonucu olduğunu; Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümet idaresini aslında bir “Cumhuriyet” idaresi olduğunu İsmet İnönü’de belirtmektedir. Şöyle ki; Abdi İpekçi’nin Milli Mücadele’de idare şeklinin “Cumhuriyet” olacağına düşünülüp düşünülmediği sorusuna vermiş olduğu cevap “Fesada yer verilmemek için bundan bahsedilmedi. Esasen ihtiyaç da yoktu...Millet Meclisi bütün kuvvetlere sahip olarak işbaşında idi. Kumandanlar aynı zamanda Millet Meclisi azası idiler. Atatürk Millet Meclisinin başında, bütün kuvvetlere sahipti. Bu, o zaman bize çok tabii görünen hayat tarzı idi...Aslında bunun Cumhuriyet demek olduğu sonradan bir günde, bir saatte derhal kendisini gösterdi. O da şöyle oldu: Lozan’dan sonra bütün devletler bizimle münasebet kurmadan önce, “Dur bakalım, devletin şekli ne olacak?” diye bekler bir vaziyet aldılar. Bu durumda Millet Meclisi iktidarı ve idaresinin devam edemeyeceğini bir devlet şekli seçmenin zaruri olduğunu daha keskin surette anladık. Mevcut hayat tarzı esasen Cumhuriyet olduğuna göre mesele işin adını koymaktan ibaretti. Yani olmuş bitmiş bir şeyi ilan etmek gibi bir şey”⁵¹ Bazılarına göre ise “ihtilal, üç buçuk yıldan beri gebe olduğu Cumhuriyeti doğurmuştur”⁵²

Cumhuriyetin oluşum süreci incelendikten sonra, şunu kolaylıkla söyleyebiliriz ki, düşünce ve biçim olarak çıkış noktası Batılı olmakla beraber, Cumhuriyet olduğu gibi Batıdan aktarılmış olarak hakmak doğru değildir. Kurumlarla yasalarıyla büyük çoğunlukla Batıdan alındığı bir gerçektir, ama bunların ulusal bünyemize uydurulmasına çalışılmıştır. Temelde körü körtüne bir taklitçilikten uzaktır. Unutulmamalıdır ki; “Biz bize benzeriz” sözü o dönemin sloganı idi. Kendi benliğimizi muhafaza edebilmek ve ulusal hazinelerimizi meydana çıkarıp değerlendirebilecek bir düzen oluşturmak esas amaçlanan işte budur. Bu da çok zor ve uzun zaman ister.⁵³ Nitekim, tarihçi Arnold Toynbee’ye göre, Türkiye’de “demokrasi olgunlaşmamışsa bile, ilerlemişti ve Cumhuriyet, demokrat fikirli bir ulusun kesin ifade yoluydu. Cumhuriyet fikrinin tümü, bir tek ulusun, halkının büyük çoğunluğu tarafından onaylanan ve paylaşılan fikriydi.”⁵⁴

⁵⁰ Şükrü Kaya, Cumhuriyet ve Demokrasi, Cumhuriyet, 29 Ekim 1947 .Ayrıca; İsmail Hakkı Baitacıoğlu, Atatürk Yetişi, Kişiliği, Devrimleri, Erzurum, 1973, s.56 – Hamza Eroğlu, Atatürk ve Cumhuriyet, Ankara, 1998, s.83.

⁵¹ İnönü Atatürk’ü Anlatıyor, Hazırlayan : Abdi İpekçi, İstanbul, 1968,s.18-19.

⁵² Nobert Von Bischoff, Türkiye’deki Yeni Oluşun Bir izahı (Çev: Burhan Belge), Ankara, 1936, s.204 – Hamza Eroğlu, a.g.e., s.85.

⁵³ Bekir Sıtkı Baysal, a.g.m., s.247.

⁵⁴ Hamza Eroğlu, a.g.m., s.85 – Ayrıca; Arnold Toynbee, Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu, (Çev: Kasım Yargıcı) İstanbul, 1971, s.186.

Karal, yeni Türk Devletinin adının Cumhuriyet olmasını üç nedene bağlamaktadır. “Birinci ve en önemli neden, halifelik ve saltanattan yana olanlar boş gibi sandıkları devlet başkanlığı makamı için bunalımlar yaratmalarını önlemek idi. İkinci neden, Türkiye’nin dış ilişkilerinde yabancı devletlerin siyasal rejiminin istikrara kavuşmamış olduğu yolundaki kuşku ları önlemek, üçüncü neden ise, yeni Türkiye Devleti’nin modernleşmesi yolunda yapılacak inkılaplara karşı, dinsel bir örgüt olarak yaşamakta olan halifelikten gelebilecek direnişleri kırmak idi.”⁵⁵

“Cumhuriyetin anlamı nedir ve Türk toplumuna kazandırdıkları değerler nelerdir?” sorularına verilecek cevaplar değerlendirmemizi biraz daha zenginleştircektir.

Sözcük anlamı olarak “halka ait devlet”, “halk çıkarları” biçiminde ele alınabilecek Cumhuriyet, egemenliğin tek ve üstün kaynağının millet olduğunu, devlet ve toplum yaşamını millet iradesinin yön verdiği devlet yönetim biçimi anlamına gelmektedir. Bu durum Nutuk’ta kısaca şöyle açıklanır: “Böyle bir hükümet, ulusal egemenlik temeline dayanan halk hükümetidir. Cumhuriyettir”⁵⁶ Eski Yunan Filozofu Aristoteles, Cumhuriyeti şöyle tanımlamaktadır: “Devleti kanunun çıkarlarını gözeterek halk yönetirse, Ona Cumhuriyet denir”⁵⁷ Montesquieu ise, bu ana fikri işleyip geliştirmiş ve şöyle tanımlamıştır: “Yasa, yürütme ve yargı kuvvetleri tek kişide ya da kurulda toplanırsa, adı Cumhuriyet” bile olsa o rejim halk yönetimi niteliği taşımaz. Öyleyse, Cumhuriyet öyle bir devlet biçimidir ki onda üç ayrı kuvvet, ayrı ayrı birbirlerine karşı bağımsız ve birbirleri ile dengeli denetleme temelime göre kurulmuş olmalıdır.”⁵⁸ Bu tanımlamalardan hareketle rahatlıkla söyleyebiliriz ki, halkın egemenliği ilkesi, milli mücadeleye başlarken çizilen hedeflerden biri oluyordu. Durum böyle olduğuna göre Cumhuriyetimizi, Türk ya da İslam geleneklerine göre bağlamak, kurultay, saltanat şuraları ve benzeri gibi bir takım organların evrimi olarak göstermek doğru değildir. Cumhuriyetimizin kökeni ve geçmişe bağlarını bilimsel bir açıdan bakarak araştırmak zorundayız.

Cumhuriyetin Türk toplumuna kazandırdığı değerlerin neler olduğunu anlayabilmek için, Cumhuriyete nitelik açısından yaklaşmak gerekir.

Cumhuriyetin Türk toplumuna kazandırdığı değerlerin ilki, “milletin egemenliği ilkesi”dir. Coğrafyası belirlenmiş bağımsız devlet, vatandaşı için özgür bir ortam sağlamadan çağdaşlaşma yolunu açamazdı. Özgülüğe ancak milli egemenliğin gerçekleştirilmesiyle ulaşılabileceğini, milli egemenliğin temel ürününün özgürlük

⁵⁵ Enver ziya Karal, Atatürk ve Cumhuriyetin Duyurulması, Türk Dili, Sayı:278, s.837.

⁵⁶ Atatürk, Söylev. 8. Baskı, TDK Yayınları, 220/2, Ankara, 1981, s.325.

⁵⁷ Orhan Hançerlioğlu, Felsefe Ansiklopedisi, İstanbul, 1976, C.I, s.240. Ayrıca kavramın tanımı ve gelişimi için özlü bilgi Bk: Tarık Zafer Tunaya, Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku (3.Baskı), İstanbul, 1975,s.148.

⁵⁸ Orhan Hançerlioğlu, a.g.e., s.240.

olduğunu belirleyen Mustafa Kemal, hareketin başlangıcında 22 Mayıs 1919 tarihli raporda, Amasya Tamimi'nde Erzurum Kongresi'nde, Milli Egemenlik amacını ortaya koymuştur. Çünkü, mevcut iç siyasi yapıya alternatif olarak milli egemenlik görülmektedir. Mustafa Kemal'in iç politik durumdaki ilk işini iktidar seçeneğini açıklaması ve bu seçeneğin gerçekleştirilerek güçlendirilmesi oluştuyordu. Mustafa Kemal, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni kurarak ve her kararını bu ortamda gerçekleştirerek, mevcut siyasi iktidara padişaha ve onun hakim olduğu çevreye milli egemenlik seçeneği ile karşı koyabilmiştir. Şüphesiz demokrasiyi savunan fakat buna rağmen sarayın totaliter sisteminin yanında yer alan batılıların milli egemenliği seçen Anadolu karşısındaki durumları savundukları değerlerle, batı ölçüleri ile çelişiyor, kendileri ile ters düşmüş oluyorlardır. Atatürk'ün milli egemenlik alternatifini seçmesi bugün için normal sayılabilir. Fakat bu olayı kendi tarihi atmosferi içinde değerlendirmek gerekir. Çünkü, krallar, padişahlar, komünizm, nazizm, faşizm gibi kişi aile, zümre veya sınıf hareketlerinin egemen olduğu bir dünya ortamında milli egemenlik ilke olarak seçilmiştir. Seçimi değerli kılan bir diğer önemli husus, cazip görünen, moda olan, seçimi kolay olan, kişinin gururunu okşayan totaliter seçenekler arasından bu kolaylıkları taşımayan milli egemenliğin seçilmiş olması ve savaş şartlarında, inkılap şartlarında uygulanmak zorunluluğunun da bilinmesidir. Atatürk bu durumu "...Bugünkü hükümetimiz, devlet teşkilatımız doğrudan doğruya milletin kendi kendine, kendiliğinden yaptığı bir devlet teşkilatı ile millet arasında mazideki ayrılık kalmamıştır. Hükümet millettir ve millet hükümdür. Artık hükümet ve hükümet mensupları, kendilerinin millettan farklı olmadıklarını ve milletin efendi olduğunu tamamen anlamışlardır." ⁵⁹ demekle açıklamaktadır. Cumhuriyetle saltanatın mukayesesini yaparken de "Cumhuriyet, üstün ahlak anlayışına dayalı bir idaredir. Cumhuriyet fazilettir. Sultanlık korku ve tehdide dayalı bir idaredir. Cumhuriyet idaresi faziletli ve namuslu insanlar yetiştirir. Sultanlık korkuya tehdide dayalı olduğu için korkak, zelif, sefil, rezil insanlar yetiştirir. Aralarındaki fark bundan ibarettir" ⁶⁰ demektedir. Bir başka konuşmasında ise "Türk Milletinin yapısına ve adetlerine en uygun idare olan Cumhuriyet idaresidir. Bir senelik hayat, bu hakikati bütün açıklığıyla ispat etmiştir." ⁶¹

Atatürk iktidarın kaynağını, iktidarın dayandığı tabanı değiştirmiştir. İktidarı bir aileden almış ve bütün millete devretmiştir. Bu özelliği ile diğer siyasi ihtilal niteliğindeki iktidar değişikliği olaylarında daha farklı, daha büyüktür. Fransız İhtilali, egemenliğin millete devrini amaçlamışsa da, sınıf hareketi özelliğinden kurtulup egemenliğin millete devri amacına birçok darboğazdan geçtikten sonra ulaşabilmiştir. Rus İhtilali iktidarı bir oligarşiye, bir partili kadrosuna devretmiştir. Bizim Cumhuriyet anlayışımızda ise, iktidarı

⁵⁹ Atatürk, Söylev ve Demeçler, C.II, s.241. (14.10.1925 İzmir'de ileri gelen memurlara yapılan bir konuşma)

⁶⁰ Atatürk, a.g.e., s.242 (14.10.1925, İzmir Kız Öğretmen Okulunda Yapılan bir Konuşma.)

⁶¹ Atatürk, a.g.e., s.III, s.106-107 (31.10.1924, Vakıf Gazetesi Muhabiri ile Yapılan Bir Demeç)

genişleten, iktidar tabanını milletin bütününe yaygınlaştıran bir hareket söz konusudur. Milli egemenliğe dayalı özgürlük, aynı zamanda toplum ve kişilerin gelişmesinin ortamını oluşturduğu için önem taşır. Kapalı sistemler, özgür düşünceye getirdikleri kısıtlamalarla düşünceyi ve düşünce ile birlikte kişinin ve toplumun gelişmesini sınırlamakta ve kısıtlamaktadır.⁶² Atatürk bu durumu “Cumhuriyet yeni ve sağlam esaslarıyla, Türk Milletini emin ve sağlam istikbal yoluna koyduğu kadar, asıl fikirlerde ve ruhlarda yarattığı güvenlik itibarıyla, büsbütün yeni bir hayatın müjdecisi olmuştur.”⁶³ demek suretiyle açıklamaktadır. Cumhuriyet yönetiminin kişilere ve topluma verdiği sorumluluk duygusuyla, insanın kişiliği gelişir, olgunlaşır ve giderek erdemliliğe ulaşır. İnsanlara insan olmalarından doğan bir hak, üstelik yurdu yönetmek gibi önemli bir hak verilen bir insanın özü ne denli bozuk olursa olsun, iyiliğe ve erdeme doğru bir gelişmesi olmaması beklenemez. Öyleyse, halk seçimine dayanan bir rejim olan Cumhuriyetin hem kökünde hem de amacında erdemlilik vardır. Çıkış noktasında da varış noktasında da erdemi gerektiren bir yönetim biçimidir. Çünkü, herşeyden önce devlet başkanının halk ya da halkın temsilcilerince seçildiği bir yönetim biçimidir.⁶⁴

Cumhuriyet yönetimi, özgür düşünceli, erdemli, adaletli, gerçekçi, sorumluluk duygusu ve kişiliği olan insanlarla yönetimi olarak nitelendirilebilir. Cumhuriyet yönetimi tamamen halkın kendi kendisini yönetmesi ilkesine dayandığından, temelinde insan hak ve özgürlükleri yatar. Bu durum ise beraberinde Milli egemenlik ve bağımsızlığı getirir.

Cumhuriyet en geniş anlamda, Türk halkının ülkede tek egemen varlık durumuna gelmesini; ve kendi yönetimini oluşturmasının bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi anlamda bakıldığında “Cumhuriyet” olgusu, siyasal hareketin bir hedefi olarak görünür. Ancak, Cumhuriyet Türkiye genelinde Türk Milletinin egemenliğine dayanan bir yönetimi ülkede geçerli kılmanın bir yöntemidir. Millet egemenliğinin tam anlamıyla gerçekleşebilmesi için Atatürk yalnızca Cumhuriyet ile yetinmemiş, bunun tamamlayıcısı olan demokrasi ile tamamlamış, ikisinin bir bütün olduğunu belirtmiştir.⁶⁵

Acaba Atatürk, milli egemenlik ilkesine neden bu kadar değer verdi ve neden, bu ilkenin yayılıp benimsenmesi için titizlikle, durup dinlenmeden çalıştı? Özellikle Nutuk'ta yazdıkları ve 1919-1930 yılları arasında yaptığı konuşmaların toptan değerlendirmesi ile bu sorunun cevabı verilebilir.

⁶² Suat İlhan, Atatürk'ün Kazandırdığı Değerler, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Atatürk ve Atatürkçülük Dizisi, Atatürkçü Düşünce Sistemi, Ankara, 1992, s.59-60.

⁶³ Atatürk, Söylev ve Demecler, C.I, s.404-405 (1.11.1936, TBMM, Beşinci Dönem İkinci Toplanma Yılıni Açarken Yaptığı Bir Konuşmadan)

⁶⁴ Atatürk ve Cumhuriyet (Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler), Halkevleri, Atatürk Enstitüsü Yayını, No:4, Ankara, 1973, s.32.

⁶⁵ Atatürk, Söylev, C.II, s.638- 641.642.644.647

Herşeyden önce, ulusal Kurtuluş Savaşı'nın başlaması ve yürütülmesi Osmanlı saltanatına dayanarak gerçekleştirilemezdi.

Padişah-halifeye pek bağlı olan ve mücadelenin yürütülmesi için kazanılması gerekli geniş kitlelere, dayanıp güvenecekleri yeni bir güç göstermeliydi. Eğer bu gücün, milletin kendi içinden çıktığı kabul edilirse, mücadelenin en geniş ve yasal biçimde başlatılıp sürdürülmesi mümkündür. Atatürk, ordu içindeki büyük saygınlığına dayanıp kişisel iktidarı ile de pekafile önemli hedeflerine ulaşabilirdi ama belli bir noktadan sonra yaptıkları boşlukta kalırdı.

Milliyetçilik ilkesine Atatürk'ün sıkı sıkıya sarılması da milli egemenliğin kabulünü gerektiren bir başka etkidir. En kesin anlamda, tam bir Milliyetçilik benimsenirse, yani milletin bütün özelliklerini ve gücünü tanıma yoluna gidilirse, o ulusu yüceltmek için egemenlik hakkının da ondan çıktığını kabullenmek akla en uygun bir yaklaşımdır. Bütün işlerini akıl ve mantığa dayandıran Atatürk için, bir yandan Milliyetçilik ilkesine bağlanmak, bir yandan da milleti temsil etme niteliği kalmayan bir hanedana egemenliği bırakmak anlamsız idi. Öte yandan, Milliyetçilik ilkesinin benimsenmesi, ümmetçilikten uzaklaşmayı gerektirir. Çok uluslu bir yapıya sahip olan ümmeti birarada tutabilmek için, bu ulusların üzerinde kalabilecek bir hanedana belki ihtiyaç vardır. Ama ümmetçilikten vazgeçilip ulusal devlet kurulunca, egemenliğin de, o devletin sahibi ulusa ait olması kaçınılmaz.

Atatürk'ün ulusal egemenlik ilkesine bağlılığının bir başka sebebi de, Osmanlı hanedanının artık tam anlamıyla yozlaşmasıydı. Bu hanedana mensup hükümdarların egemenliklerini sınırlamaya bir türlü yanaşmamaları, sadece kendi istekleri doğrultusunda hareket etmeleri, onların zaman zaman büyük hatalara düşmelerine yol açıyordu. Yetişme ve kalıtım özellikleri ise, bu kişilerin tek başlarına doğru karar almalarını önlüyordu. Bu nedenle ya örneğin II. Abdülhamit gibi son derece kişisel bir yönetim kuruyorlar, ya da ondan sonra gelen V. Mehmet (Sultan Reşat 1844-1918, Hük:1909-1918) gibi hiçbir karar vermeyip bütün girişimleri başkalarının keyfine bırakıyorlardı. Bu hanedanın yenilenmesi mümkün değildi. Yerine başka bir hanedan geçirmek ise akla aykırıydı. Ulusal egemenliğin kurulduğu 23 Nisan 1920 tarihinden itibaren, İstanbul'daki padişahın, işgal devletlerinin isteklerine uygun biçimde davranması, bu hanedana karşı beslenen son güven duygularını yok etti. Böylece 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırıldı. Bunun ardından birkaç gün sonra (17 Kasım) artık padişahlık sıfatı kalmayan kişinin, baş düşman İngiltere'nin hükümetine sığınarak yurttan kaçması, ulusal egemenlik ilkesinin daha da sıkı biçimde yerleşmesine neden olmuştur. Atatürk bu olay üzerine şöyle demiştir: "Yanlış, hastalıklı bir tahta geçiş yönteminin sonucu olarak büyük bir makam, tantanalı bir unvan alabilmiş bir sefilin, onuru çok yüksek, soylu bir ulusu nasıl utanılır bir duruma düşürebileceği (bu olay üzerine) daha

doğal surette anlaşılır"⁶⁶ Bu sözlerden sonra kamuoyunda yalnızca halifelik sorunu tartışma konusu olmuştur. Atatürk, Vahidettin'in yerine halife seçilen, Osmanlı soyundan, veliaht Abdülmecit Efendi'nin yayınlayacağı bildiride, milli egemenliğin temsilcisi olan TBMM hükümetini tanıdığını, milletin egemenliğe kayıtsız koşulsuz sahip olduğunu belirtmesini istemişse de bu, yeni halife tarafından gereken biçimde yerine getirilememiştir. Osmanlı soyunun egemenlik iddiası bir ölçüde sürüyordu. Halbuki "egemenlik hiçbir anlam, hiçbir biçim ve hiçbir renkte ve işaretle kabul etmez"⁶⁷

Bu nedenle halifelik kaldırıldı. Gerçek demokrasiyi kurabilmek yolunda halkın eğitilmesi için milli egemenlik ilkesini kabul etmek zorunludur. Aksi takdirde, millet kendi kendini yönetme bilincine ulaşamaz. Halbuki demokrasi için bu bilinç baş koşuldur.

Nihayet Atatürk, nasıl ulusal kurtuluş savaşını millete dayandırarak bunu Osmanlı hükümetine ve dünyaya en yasaî biçimde göstermişse, savaştan sonra, sırasıyla yapılacak inkılaplar için de aynı yönteme başvurmak zorundaydı. Gerçi bütün inkılaplar O'nun kafasından çıkıyordu ama, bunları kendi iradesinden değil, milletin tümünün iradesinden kaynaklandığı bilincini, herkese aşılılamaya çalışıyordu. Şurası çok dikkate değer ki: Atatürk –tek özel bazı söyleşileri dışında- "ben yaptım, ben istedim, ben buyurdum" demez. Yapılan herşey milletin iradesini belirtmesi sonucudur. İnkılapları millet yapmıştır. Bu nedenle inkılaplara itirazda edilemez. Büyük önder, milli egemenliğin temsilcisi olan TBMM'ne sık sık yol göstermiş, kurduğu parti aracılığı ile onu her zaman yönlendirmişse de hukuksal olarak –iki olay dışında⁶⁸- meclisin kararlarının verilmesine hiç karışmamış, her işin ulus iradesine uygun biçimde yapılmasına üstün çaba harcamıştır.

Ulusal egemenlik ilkesi böylece kesin olarak kabul edilip, "ulusun yaşam sebebi ve kurtuluşu"⁶⁹ doğrudan doğruya bu anlayışa bağlanınca, cumhuriyet ilkesinin neden böyle

⁶⁶ Atatürk, Nutuk, İstanbul, (1950), s.693.

⁶⁷ Atatürk, a.g.e., s.700.

⁶⁸ 5 Ağustos 1921 tarihli bir kanunla Mustafa Kemal Paşa Kütahya-Eskişehir savaşlarındaki yenilginin doğurduğu bunalım sonucu, Başkomutan seçilmişti. Başkomutan üç ay süre ile Meclisin yetkilerine sahip olacaktı. Bu süre 31 Ekim 1921'de ve 4 Şubat 1922'de iki kez uzatıldı. 5 Mayıs 1922'de yapılan görüşmeler sırasında, Gazi'nin rahatsızlığı nedeniyle Meclis'te bulunamaması O'na karşı olanlara fırsat verdi. Süre uzatılmadı. Ordular, tam taarruz hazırlıkları sırasında başsız kaldı. Gazi'yi çekemeyenlerin ne denli düşüncesiz olduğunu gösteren bu acı olay üzerine 6 Mayıs günü, Meclis tekrar toplandı. Atatürk yaptığı uzun konuşmada ulusal egemenlik ilkesine ne kadar bağlı olduğunu söyledikten sonra, bu kritik durumda orduların başsız bırakılmasının aslında ulusal egemenliğe etrs düşüğünü belirterek "düşman karşısında bulunan ordumuz başsız bırakılmazdı. Öyle ise bırakmadım, bırakmam ve bırakmayacağım" dedi. Sonuçta süre gene uzatıldı. 20 Temmuz 1922'de ise başkomutanlık süresiz olarak Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya verildi.(NUTUK I (1950), s.653 vd.662...) Atatürk'ün ikinci çıkışı saltanatın kaldırılması hazırlıkları sırasında olmuştur. Ancak, bu çıkış Meclis genel kurulunda değil, orta komisyonda yapılmıştır.

⁶⁹ Atatürk Milli egemenlik için bu ve buna benzer formülleri çok kullanmıştır. "Afyonkarahisar Marif Müdürü Şakir Beyefendi'ye çekmiş olduğu 19 Nisan 1923 tarihli telgraf , Söylev ve Demeçler IV (Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri) , Ankara, 1964, s.494.

bir rejimle birleştğini anlayabilmek için, ilk önce kısa da olsa “Cumhuriyet” i tanımlamak gerekmektedir:

En genel ifadesi ile cumhuriyet, bir devlette egemenlik gücünü doğrudan doğruya veya ulusun gücünü doğrudan doğruya veya ulusun ya da belli grupların adına kullanmaya yetkili olan kişilerin belli bir süre için ve seçimle iş başına gelmeleridir. Seçime katılanlar yalnız belli bazı grupları oluşturanlar ise o zaman oligarşik bir cumhuriyetten söz edilir. Aristokratik cumhuriyetler de, oligarşik rejimlerin bir benzeridir. Daha yukarıda sözünü ettiğimiz eski Yunan kent devletlerindeki cumhuriyetler, belki oligarşik veya aristokratik değillerdi. Ancak oradaki seçime yalnız vatandaş olanlar katılabilirlerdi. Bu bakımdan o cumhuriyetlerde de bir eksiklik vardır. Zira o cumhuriyetler yaşayan herkes vatandaş değildir. Cumhuriyete modern anlamda varlığının veren özellik seçime belli yaşa erişen tüm vatandaşların katılımı koşuludur. Böyle bir cumhuriyeti anlaşıyor ki, ulusal egemenlik ilkesinin varlığı ile mümkündür.

Kuşkusuzdur ki, egemenlik tümüyle ulusa ait olunca, o hakkı ulus adına ve ulusun denetimi altında, belli bir süre için kullanacak kişilere ve o kişilerin oluşturduğu organlara ihtiyaç vardır. Ulus, egemenliğe sahip olsa bile, bunu doğrudan doğruya kullanamaz. İşte bu kişiler ulus adına egemenliği kullanırlar ve böylece ulusu temsil ederler. Bu kişilerin, ulusun seçimi ile iş başına gelmesi zorunludur. Aksi takdirde ulusal egemenlikten söz edilemez. Öyle ise ulusal egemenliğin uygulanabilmesi için kurulan ortam, bir cumhuriyet olmaktadır. Atatürk'ün başlıca hedeflerinden biri de “ulusal egemenliğe dayalı” bir cumhuriyet kurmaktır. Ulusal egemenlik ilkesinin kabul edildiği 23 Nisan 1920’de ise, TBMM yanında varlığı daha inkar edilmemiş, ama seçimle iş başında bulunmayan ve pek çok çevrelerde devlet başkanı gibi görülen padişah vardır. Bu bakımdan henüz bir cumhuriyetten tam anlamıyla söz edilemezdi. Saltanatın kaldırılması ile cumhuriyet rejiminin ana koşulları sağlandı.

Atatürk bağımsızlık, ulusçuluk ve ulusal egemenlik temelleri üzerinde yükselen cumhuriyetin kurucusudur. Bu bakımdan rejimi yerleştirmek, güçlendirmek ve sürekli bir duruma getirmek için çok çaba harcamıştır. “Bizim cihan gözünde en büyük güç ve kudretimizi yeni biçim ve niteliğimizdir⁷⁰”; “Türk ulusunun tabiatına, huyuna ve anlayışına en uyan yönetim cumhuriyet yönetimidir.⁷¹”; “Türkiye Cumhuriyeti sonsuzluğa değerli yaşayacaktır.⁷²” Gibi pek çok sözleri bu inancına en güzel kanıtlardır. Burada, Atatürk ilkeleri içinde demokrasinin yeri nedir? Sorusu aklımıza geliyor. Bu konuya da kısaca bir açıklama yapmamız gerekiyor: Demokrasi ile cumhuriyet hem bazen birbiri içine geçer.

⁷⁰ Karai, Atatürk'ten Düşünceler, Ankara, 1956, s.37.

⁷¹ Karai, a.g.e., s.39.

⁷² Atatürk, Söylev ve Demeçler, C.III, Ankara, 1954, s.79.

hem bazen birbirinden ayrılırlar. Ne her cumhuriyet bir demokrasidir, ne de her demokrasi bir cumhuriyet.

Aristokratik ve oligarşik cumhuriyetleri bir yana bırakıp yakın çağların içine bakalım: Öyle cumhuriyetler görürüz ki, bunlarda ulus, egemenlik hakkına doğrudan doğruya ve sınırsız olarak kullanacak kişileri seçmektedir. Bu seçim sırasında gerçi ulusal egemenlikten söz edilebilir. Ama seçim bitince egemenlik hemen tümüyle devredilmiş olur, bir temsil söz konusu sayılmaz. Bu Türk cumhuriyetlerde ulusal egemenlik belli grup veya kişilerin çıkarı için kullanılan bir araçtan başka bir şey değildir. Buna karşılık, kuramsal olarak egemenliğin tam anlamıyla ulusa ait olmadığı, devlet başkanının seçimle değil kalıtım yoluyla geldiği rejimler vardır. Bu tür rejimlerin bazılarında vatandaşların özgürlükleri, güvenlikleri sağlanmıştır. Gerçi devlet başkanını seçmezler ama, kendi adlarına yasaları yapıp uygulayacak yöneticileri işbaşına getirebilirler. Ulus bilinçli ve haklarına sahip olduğu için egemenliğin kaynağı varsayılan kişilerin yetkileri hemen hemen sifira inmiştir. Bu tür monarşik devletler Avrupa'da hala yaşamaktadır.⁷³ İngiliz demokrasisi ile Fransız ihtilalinden etkilenecek kendilerini yenileyen bu monarşilerde, ulusun siyasal hakları hiçbir şekilde sınırlanmamıştır. Ama herhalde demokrasi ile cumhuriyetin özdeşleştiği rejimler en ülküsel bir yapı gösterir. Ulusal egemenliğin tümüyle ve kısıntısız yaşadığı bir demokratik ortam içinde kuşkusuzdur ki en mükemmel gelişme sağlanabilir. Atatürk'ün özlediği Cumhuriyet işte böyle bir cumhuriyetti. Atatürk'e göre demokrasi "bugün modern devlet yapısının genel bir simgesi"dir: "artık bugün demokrasi fikri, daima yükselen bir denizi andırmaktadır" Atatürk, demokrasi ile cumhuriyetin her zaman birbirine çakışmadığını da biliyordu. "Bir ulusun, pratik olarak demokrasi ilkesini ilan etmesi, o ulusun çoğunluğunun, toplumsal gücünün bir sonucudur. Ulus, yeterince güçlü olunca, gücü ve kudreti eline alır. Bu olay bazen bir ihtilal ile ve bazen de hükümdarla arayı bularak bir anlaşma ile ortaya çıkar."⁷⁴ Anlaşıyor ki, bugün Batıda bulunan monarşik demokrasilerde ulus ile hükümdar anlaşmışlar ve gereken rejimi kurmuşlardır. Ama bazen de ulus, ihtilal yaparak demokrasiyi kurar. Atatürk'ün burada bir gerçeği tam anlamıyla belirtmediğini söylemelidir: Hükümdarla ulus arasındaki anlaşmalarda genellikle ihtilaller sonucu ortaya çıkmıştır.⁷⁵ Ancak bunu bir yana bırakırsak Atatürk'ün demokrasiyi iyi tanıdığını ve sevdiğini açıkça söyleyebiliriz. Atatürk, Osmanlı hükümdarlığına dayanan bir demokrasinin kurulma imkansızlığını görmüştü. Osmanlı saltanatı gelmediği, demokratik yaşam ve devrimci atılımlara elverişli değildi. XIX

⁷³ Başta İngiltere olmak üzere İsveç, Norveç, Danimarka, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve İspanya ile Liechtenstein, Avrupa dışında ise sadece Japonya monarşik bir demokrasidir.

⁷⁴ A. Afet İnan, Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, Ankara, 1969, s.20.

⁷⁵ 1830 İhtilali sonunda, Fransa'da ihtilalciler kralla anlaştilar ve ona milli egemenlik ilkesini benimsettiler. 1848'de Avusturya'da, Prusya'da ve bazı başka devletlerde hükümdarla ulusun "anlaşması" ihtilal sonucu olmuştur.

Yüzyıldan beri geçirilen acı deneyler bunu en açık biçimde göstermiştir. Bu nedenle Atatürk, milli egemenlik esasına dayanan bir demokrasiyi çok daha uygun bulmuştur. Zira devletimizin örgütü “doğrudan doğruya milletin kendi kendine, kendi!iğinden yaptığı bir devlet örgütü ve hükümettir ki onun adı cumhuriyettir. Artık hükümet ile ulus arasında geçmişteki ayrılık kalmamıştır. Hükümet ulustur ve ulus hükümettir. Artık hükümet ve hükümet mensupları kendilerinin ulustan ayrı olmadıklarını ve *ulusun efendi olduğunu* tamamen anlamışlardır.”⁷⁶ Ulusal egemenlik ile cumhuriyet böylece katıksız biçimde bağlandıktan sonra Atatürk, demokrasiyi tanımlar : “Demokrasi...esas olarak, ulusun egemenliğe sahip olmasını ve sahip kalmasını gerektirir”; “Demokrasi ilkesi ulusal egemenlik ilkesi biçimine girdi ve anayasa hukukuna geçti.”⁷⁷ Atatürk’e göre demokrasi de amaç siyasal özgürlük sağlamaktır: “Demokrasi bir toplumsal dayanışma veya bir ekonomik örgüt sistemi değildir. Demokrasi, maddi refah sorunu da değildir. Böyle bir kuram vatandaşların siyasal özgürlük ihtiyacını uyutmayı hedef alır...Bizim bildiğimiz demokrasi siyasaldır; onun hedefi ulusa...siyasal özgürlük sağlamaktır.”⁷⁸ Atatürk, “hükümdarla ulusun anlaştığı” demokrasilerin varlığını kabul etmekle birlikte cumhuriyet rejimi içinde bir demokrasi ister. Şu sözleri çok önemlidir: “Demokrasinin bütün anlamı ile ülküsü ulusun tümünün aynı zamanda yöneten durumunda bulunabilmesini, hiç olmazsa devletin son iradesini yalnız ulusun ifade etmesini ve belirtmesini ister...Şu duruma göre demokrasi ilkesini en modern ve mantıksal uygulanmasını sağlayan hükümet biçimi cumhuriyettir.”⁷⁹ Öyle ise Atatürk siyasal özgürlükleri tanıyan bir cumhuriyet, yani bir gerçek demokrasi yandaşdır. O’na göre siyasal özgürlükleri kısıt ve demokrasi ile bağdaşmayan bazı akımlar da vardır. Atatürk daha İkinci dünya Savaşı’ndan önce, demokrasiyi boğan akımları şöyle sıralamaktadır: “Bolşevik kuramı; ihtilalci siyasal sendikalizm kuramı, çıkarların temsili kuramı” O’na göre bolşeviklikte ulusallık yoktur. Kişisel özgürlük ve eşitli bu rejimde tanınmaz. İkinci kuramda Atatürk ihtilalci siyasal sendikalizm demekle herhalde anarşizmden söz etmek istemektedir. Üçüncü kuram ise açıkça Faşizmdir. Böylece Atatürk çok doğru ve haklı olarak klasik demokrasiyi boğan akımları tanımlamakta ve tahlil etmektedir.⁸⁰

Durum böyle olunca, Atatürk klasik demokrasinin tüm öğelerini ve ülkülerini benimsemiş görülmektedir. Acaba O’nun yurgulaması da bu düşüncelerine uygun mu idi? Burada bütün devrim tarih kitaplarında ayrıntıları ile anlatılan bu öyküyü tekrarlamak gereksizdir. Kısaca söylenilmesi gereken birkaç satırdır: Atatürk 4 Mart 1925’e kadar her

⁷⁶ Karaf. a.g.e., s.39.

⁷⁷ İnan, a.g.e., s.22.

⁷⁸ İnan, a.g.e., s.22.

⁷⁹ İnan, a.g.e., s.23.

⁸⁰ İnan, a.g.e., s.25-26 (Ayrıca Ahmet Mumcu, Atatürkçülükte Temel İlkeler, İstanbul, 1988, s.116.)

türlü demokratik hareketleri büyük bir hoşgörü ve anlayışla karşılaşmıştır. Ama, demokratik özgürlükler hep, yapılan ilk devrimlerden geri dönüşü desteklemek ve nihayet kanlı bir ayaklanmayı çıkarmak için kullanınca, devrimlerin selameti için demokratik yaşam kısıtlandı. Atatürk 1930'da çok partili düzene dönmek için yeni bir deneme daha yaptı. Bunun sonucu da gene gericilerin bir cephe oluşturmasıydı. Böylece tekrar, demokratik düzende kısıntılar yapmaya döndü. Atatürk, Türk toplumuna, ulusal yaşantısına bir gelenek biçiminde yerleşemeyen demokrasiyi gerçekleştirmek için çalıştı. Yalnız ulusal egemenlik ve cumhuriyet ilkelerinin kabulü ile, yüzlerce yıllık Osmanlı tarihinde adının anlaması dahi düşünülmeyen uygulamalardı. Herhalde Atatürk önce ulusal egemenliği iyice yerleştirdikten sonra demokrasiye geçişi öngörmüş, zamanında özellikle rağbet gören totaliter rejimlerin sistemine gitmeyi hiçbir zaman düşünmemiştir. O'nun demokrasi yolunda ulusu eğitmesi, önemlidir. Düşünülmelidir ki 600 yıldan fazla sürmüş, egemenliği ulusla bölüştmeye bile tahammül edememiş bir saltanatın yarattığı ortam içinde kültür ve eğitim düzeyi, ne yazık ki çok, ama çok düşmüş bir ulus, demokratik yaşamı birdenbire hazmedemezdi. Ulusal egemenliği kabul ettirmekte – inanılmaz derecede güçlüklerle karşılaşmış Atatürk, çopulcu bir demokratik rejimi nasıl kuracaktı? Bunu istiyordu, ama, ilkönce cumhuriyeti iyice yerleştirmek gerekiyordu. Genede arada bir demokrasi koşullarının gerçekleşmesi için çalışmıştır. Ömrü yetişse idi, ulusal egemenlik, Cumhuriyetçilik ve biraz aşağıda incelediğimiz laiklik ilkelerini iyice yerleştirdikten sonra gerçek demokrasiye geçecekti. Kısa süren yaşamı buna imkan vermedi. 1945'de birdenbire demokrasi kurulunca bir süre işleme ve işleyeceğine dair umutlar vermesi, Atatürk'ün Türk Ulusuna tanıttığı ulusal egemenlik ve cumhuriyet ülküsüne bağlanmanın sonucudur.

Cumhuriyetin Türk toplumuna kazandırdığı ikinci önemli değer olarak biz laik toplum yapısı ve laik düşünce ortamını söyleyebiliriz. Aslında Atatürkçü Düşünce Sisteminin temellerinden birisi olarak karşımıza çıkan laiklik anlayışının, siyasal yaşamadaki yerini tam olarak alması da ancak Cumhuriyetle olmuştur. Laik anlayışla, dinsel-geleneksel otoritenin yerine halk ya da millet otoritesinin geçirildiği bir düzenleme ancak Cumhuriyet yönetimi ile kendisini gösterir. Bağımsız milli devlet, özgürlük ve milli egemenlikten sonra, özgürlüğün gereğine uygun bir zihniyet değişikliğinin sağlanması da gerekmektedir. Akılcılığa dayanan açık bir düşünce ortamı gerçekleştirilmeden çağın ve gelecek çağların gerekleri nasıl yerine getirilebilirdi? Bu da her şeyden önce her alanda laik bir anlayış ve laik bir uygulama ile gerçekleştirilebilirdi. Atatürk'ün düşüncelerinde ve gerçekleştirdiği Türk inkılabının temellerinde akılcılık (rasyonalizm) ve oğuculuk (pozitivizm)'un izleri bulunmaktadır. Bu konuda ayrıntılara inen ve tüm verileri değerlendiren bir araştırma gerekli olmakla birlikte akıl ve bilimi klavuz eden ve hurafelere karşı çıkan Mustafa Kemal'de belirgin bir akılcı düşünce ve davranışın, O'nun

erı başta gelen niteliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de din konusunda, inançla ilgili tüm gerçeklerin ölçütü olarak bireysel düşüncüyü esas almasında, bir başka deyişle laiklik anlayışında akılcı görüşün tüm özelliklerini görüyoruz. Daha öncede değindiğimiz üzere, Atatürk Cumhuriyet düzenini özgürlük ve ulusal egemenlik ilkeleri üzerinde oluşturmaktaydı. Daha 1906 yılında ikinci Meşrutiyet için söylediği sözler, Onun bu konudaki düşüncelerini son derece açık bir biçimde ortaya koymaktadır. ⁸¹ “Hürriyet olmayan bir memlekette ölüm ve izmihlal vardır. Her gelişmenin ve kurtuluşun anahtarı hürriyettir.” ⁸² Bu açıdan bakıldığında Cumhuriyet, bu anlayışın siyasal yaşama yansımasıdır. Bu durumu ve Cumhuriyetin temel işleyiş ilkelerini Atatürk Nutuk'ta şöyle dile getirmektedir. “Cumhuriyet, millet vekillerinden meydana gelmiş meclisi ve sınırlı zamanı içinde atanmış devlet başkanı ile, Milli egemenliğin varlığını ve hükümet başkanı halkın hürriyetini, emniyetini ve rahatını düşünmekten başka bir şey yapmazlar. Çünkü bunlar bilirler ki, kendilerini iktidar ve yetkili konuma getiren, irade ve egemenliğin sahibi olan millettir ve yine bunlar bilirler ki, iktidar konumuna saltanat sürmek için değil, millet için getirilmiştir. Millete karşı durum ve görevlerini kötüye kullandıkları takdirde, şu veya bu biçimde milli iradenin, kendi haklarında dahi işleyişi ile karşı karşıya kalabilirler. Millet tarafından, millet adına devleti yönetmeye yetkili bulunanlar için, gerektiğinde millete hesap verme zorunluluğu, laubalilik ve keyfi davranışlarla uzlaştırılmaz.”

Halbuki, gücün ve yetkinin, Allah'tan geldiğini ve yalnız O'na hesap vereceğini kabul eden, devleti memleketi miras kalmış bir malikhane kabul eden her türlü kayıttan kendisini kurtulmuş görür. Böyle bir yönetimde, milletin kişiliği ve hürriyeti söz konusu dahi olamaz. Bundan dolayı, yetkisi sınırlı dahi olsa, hükümdarlık şekli, demokrasiye, milli egemenlik ilkesine uygun değildir. Hükümetin, sınırlı insanların sınıfların elinde bulunması dahi millet varlığının kabul edemeyeceği bir durumdur. Bütün milletin çoğunlukla devlet yönetimine katılmasına engel olan bu oligarşi yönetimi de bir zümrenin kendi çıkarlarını sağlamak için genelde millete ait olan egemenliğe el koymaktan başka bir şey değildir. ⁸³

Görüldüğü gibi Atatürk, Cumhuriyeti her zaman demokrasi ile birlikte ele almıştır. Tek kişi ya da denetimden sınıfa dayanan yönetim biçimlerinin özellikle denetimden ve iletişimden uzak yapısı, onu çağdaş bir toplum için, çağdaş bir yönetim biçimi olan Cumhuriyete yöneltmiştir. Ona göre Cumhuriyet, demokrasi ile yönetilen devlet biçimidir. ⁸⁴ Bu nedenle bir zihniyet değişikliği gerekli idi. Türk toplumunu çağdaş bir yapıya kavuşturacak laik bir zihniyet ortamının oluşturulması da ancak Cumhuriyet yönetimi ile

⁸¹ Atatürk, a.g.e., s.642-647.

⁸² Emre Kongar, Atatürk ve Devrim Kurumları, İş Bankası Kültür Yayınları, No:222, Ankara, 1981, s.398.

⁸³ Afet İnan, Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, Kültür Bakanlığı Yayınları, 399, Ankara, 1981, s.72-73.

⁸⁴ Anıl Çeçen, Atatürk ve Cumhuriyet, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, No:223, Ankara, 1981, s.102.

mümkün olabilirdi. Atatürk, bu durumu gerçekleştirebilmek için, halkın egemenliğini, tam bağımsızlık, ulusal bütünlük, çağdaşlaşma ve barışçılık ilkelerine dayalı bir Cumhuriyet yönetimi amaçlamıştır.

Her organik vücutta olduğu Cumhuriyetimizin yapısında da, temelleri atıldığı günden beri geçen 76 yıl içinde elbette bir takım gelişmeler olmuştur. Zamanın gereklerine, dünyanın gelişimine, toplumun ihtiyaçlarına uygun olarak yapılan bu gelişmelerin en göze çarpar biçimde yansıdığı yer Anayasamızdır. Halkın kendi kendisini yönetmesi ülküsüne anayasamızda net bir şekilde rastlamaktayız. Ümmet anlayışından millet anlayışına geçiş ile Türk toplumu yeni değerler kazanmış, toplumsal yaşamda yeni bir çağa girmiştir. En başta laiklik olmak üzere Cumhuriyet'in getirdiği inkılap hareketleri ile Türk toplumu ortaçağ hayatını geride bırakmış, çağdaş medeniyet düzeyine giden yolu kendine açmıştır. Hurafelerin, boş inançların yerini gerçekçilik ve bilimsel veriler almıştır. Hayatta en doğru yolu gösteren kılavuzun bilim olduğu anlaşılmıştır. Cumhuriyeti kurmak ve temellerini sürekli bir şekilde sağlamlaştırmakla Türk Milleti tarih boyunca olduğu gibi, özgür bir toplum olarak yeryüzünde onurlu bir şekilde yaşayacak bir güçte olduğunu bütün dünyaya ispat etmiştir. Cumhuriyetimizin toplumsal yapımızda meydana getirdiği değişiklikler ile Türk toplumu Batı dünyası ile bütünleşmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin eşit haklara ve aynı vasıflara sahip bir üye olarak Batı Dünyasına katılmış olduğu artık tartışma kabul etmez bir gerçek haline gelmiştir. Eskiden beri Türkler, Batılılarca kendi kültürleri dışında kalan yabancı bir millet olarak sayılmış, Osmanlı Devletine de Avrupa Devletleri ailesi içinde yer verilmemiştir. Gerçi 1856 Paris Barış Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ni resmen Avrupa Devletleri içerisine kabul etmiştir. Fakat yüzyıllar boyunca Batılılarda yerleşmiş bulunan bu anlayış karşısında bunun da "resmi bir belge" olmaktan öte bir değer ifade etmediğini görüyoruz. Ancak Lozan Konferansı'ndan sonradır ki, Türk temsilcileri Batı Devletlerinin temsilcileri ile uzun ve zorlu mücadelelerden sonra eşit haklara karşı karşıya oturmak imkanına kavuşmuşlardır. O zamandan beri Cumhuriyet Türkiye'sinin gerek kendi yapısal gelişimini tamamlamaktaki göstermiş olduğu başarı, gerekse uluslar arası ilişkilerde izlediği yapıcı yol sayesinde ki bu sorun bir çözüme bağlanmış görünmektedir. Bugün Batılı ülkeler arasındaki organlara, Avrupa Konseyi, İnsan Hakları Komisyonu, UNESCO gibi ortak kuruluşlara Türkiye'nin de katılması ve ortak sorunların çözümüne katkıda bulunması artık çok doğal bir gelişme olarak görülmektedir.⁸⁵

Bugün Cumhuriyetimiz, bağlı bulunduğu ilkeleri ile ve hiç sapmadan izlediği akılcı bir dış politika ile, dünyanın çok hassas bir bölgesinde 76 yıldır bir barış yaşamı ve kararlılık çizgisi içinde ilerlemektedir. Tarihi boyunca yaşamı savaşlar içerisinde geçen bir milletin son 76 yılda barış içinde yaşaması, kendisi için olduğu kadar dünya barışı

⁸⁵ Suat Ilhan, a.g.m., s.251.

açısından da tartışılmaz bir örnek teşkil ettiğine ve bu durumun Dünya Tarihi içinde bir önem taşıdığına şüphe yoktur.⁸⁶

2000 yılına çok az bir zaman kala, Dünya, 2000 yılını nasıl karşılayacağını, dünyayı bu yeni bin yılda nelerin beklediğini konuşuyor. Planlar, yeni öngörüler, yeni umutlar, dünyanın 2000 öncesinin gündemini oluşturuyor. Türkiye’de yaşayan insanlar olarak bizler, 2000 yılına büyük güçlüklerle sahip olduğumuz ülkemizin özünü oluşturan Cumhuriyetin 76. Yılından bakıyor ve ilerliyoruz.

19 Mayıs 1919 tarihinden 29 Ekim 1923 tarihine kadar geçen yaklaşık dört yıllık bir zaman dilimine, özgürlüğümüz için çok savaştık. Çok acılar çektik. Fakat büyük umutlarımız vardı. Özgürlüğümüzü istiyorduk. Topraklarımızı özgürce kucaklamak, ektiğimiz umutları yine kendimiz biçmek istiyorduk. Amaçları uğruna ölümü göze alabilen her insan gibi, biz de bütün bu amaçlarımıza ulaştık. Elbette ki, bütün bu mücadele süreci, Mustafa Kemal Atatürk’ün dehası, kişiliği çerçevesinde şekillenir 1923’den tam 76 yıl sonra bile Mustafa Kemal hala bizim önderimizse, hatta dünyanın bizimle aynı mücadeleleri veren ülkeleri onu kendilerine örnek almışlarsa, bu gerçeğin nedenlerini iyi anlamamız gerekiyor.

Halkımızın çoğunluğu, Cumhuriyetin duyurulduğu sırada onun ne olduğundan ya da ne olmadığından habersizdi. Fakat, cumhuriyet döneminde yetişen ve bugün aydın geçinenler arasında onun hangi koşullar içinde ve ne pahasına kurulmuş olduğunu bilmezden gelenlere ne demeli?

Nutuk’ta bu konu ile ilgili bölüm çok önemlidir, “Politika dünyasında birçok oyunlar görülür. Fakat, kutsal bir ülkenin tecellisi olan Cumhuriyet rejimine, çağdaş harekete karşı cahillik ve taassup ve her çeşit düşmanlık ayağa kalktığı zaman, özellikle ilerici ve Cumhuriyetçi olanların yeri gerçek ilerici ve Cumhuriyetçi olanların yanındır. Yoksa gericilerin umut ve çalışma kaynağı olan saf değil!” demektedir ve Atatürk konuşmasını şöyle sonuçlandırmaktadır. “Biz, her vasıttan yalnız ve ancak bir amaçla yararlanırsınız. O da şudur: Türk Milletini uygar alemde layık olduğu yere ulaştırmak ve Türkiye Cumhuriyeti’ni sarsılmaz temelleri üzerinde, her gün daha çok pekiştirmek...” hususuna işaret edilmektedir.

Yine Nutuk’ta Atatürk, “Bugün ulaştığımız sonuç, yüzyıllardan beri çekilen milli musibetlerin intibahı ve bu aziz vatanın her köşesini sulayan kanların bedelidir. Bu sonucu Türk gençliğine emanet ediyorum.” demektedir.

⁸⁶ Suat İlhan, a.g.m., s.251.

Mustafa Kemal'in dehasını, zekasını ve daha birçok özelliğini hepimiz biliyoruz. Ama sanki, çok ama çok önemli bir özelliği pek ifade edilmiyor. Mustafa Kemal Türk insanının özgürlüğü ve vatanının kurtuluşu için kendi hayatını ortaya koymuş, onu adeta gözünü kırpmadan feda etmişti. Bir başkasının zorlaması olmadan, bir özgürlük hareketini başlatmış ve amacına ulaşmıştı. Milyonlarca Türk insanına özgür bir coğrafya ve yaşam armağan etmişti.